

УДК 792.8

*Кондратюк Вікторія Юрївна,
аспірант Київського університету
імені Бориса Грінченка
vikoviks92@gmail.com*

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БАЛЕТНИХ ВИСТАВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ КОВТУНА

***Мета статті.** Дослідження полягає у визначенні стилістичних особливостей вистав в історії розвитку балетного мистецтва України другої половини ХХ століття на прикладі творчості Валерія Ковтуна. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні аналітичного, мистецтвознавчого, хронологічного методів, що дозволяє дослідити особливості балетмейстерської діяльності Валерія Ковтуна та систематизації відтворення цілісної картини хореографічної культури другої половини ХХ століття. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що вперше предметом комплексного дослідження є творча спадщина Валерія Ковтуна у контексті розвитку українського балету другої половини ХХ століття. **Висновки.** Розквіт українського балетного виконавства пов'язаний з гармонійним поєднанням традицій класичної школи та національної сценічної хореографії. Під впливом акторського мистецтва видатних митців радянського балету формується та утверджується новий виконавський стиль українського балетного театру. Це був період розвитку української музики, композитори відображали актуальні проблеми сучасності, вихід із штучної ізоляції радянського мистецтва. Виконавський стиль Валерія Ковтуна позначався академічною чистотою, піднесеністю, романтичною настроєністю. В основі балетмейстерських робіт Валерія Ковтуна – класичний танець. Його постановки відзначалися масштабністю, яскравою образністю та поліфонічністю хореографічного мислення. Послідовне продовження кращих традицій видатних хореографів та виконавців – запорука сьогоденного успіху українського балетного театру. Нове покоління українських артистів та хореографів збагачують й оновлюють здобутки видатних майстрів.*

Ключові слова: балетне мистецтво, балет, балетмейстер, стиль, хореографія, школа класичного танцю.

Кондратюк Вікторія Юрївна, аспірант кафедри образотворчого мистецтва, Київський університет імені Бориса Грінченка

Стилистические особенности балетных спектаклей второй половины ХХ века на примере творчества Валерия Ковтуна

***Цель статьи.** Исследование заключается в определении стилистических особенностей представлений в истории развития балетного искусства Украины второй половины ХХ века на примере творчества Валерия Ковтуна. **Методология** исследования заключается в применении аналитического, искусствоведческого, хронологического методов, позволяет исследовать особенности балетмейстерской деятельности Валерия Ковтуна и систематизации воссоздания целостной картины хореографической культуры второй половины ХХ века. **Научная новизна** работы заключается в том, что впервые предметом комплексного исследования является*

творческое наследие Валерия Ковтуна в контексте развития украинского балета второй половины XX века. **Выводы.** Расцвет украинского балетного исполнительства связан с гармоничным сочетанием традиций классической школы и национальной сценической хореографии. Под влиянием актерского искусства выдающихся художников советского балета формируется и утверждается новый исполнительский стиль украинского балетного театра. Это был период развития украинской музыки, композиторы отражали актуальные проблемы современности, выход из искусственной изоляции советского искусства. Исполнительский стиль Валерия Ковтуна сказывался академической чистотой, возвышенностью, романтической настроенностью. В основе балетмейстерских работ Валерия Ковтуна – классический танец. Его постановки отличались масштабностью, яркой образностью и полифоничностью хореографического мышления. Последовательное продолжение лучших традиций выдающихся хореографов и исполнителей – залог сегодняшнего успеха украинского балетного театра. Новое поколение украинских артистов и хореографов обогащают и обновляют достижения выдающихся мастеров.

Ключевые слова: балетное искусство, балет, балетмейстер, стиль, хореография, школа классического танца.

Kondratiuk Viktoriia, postgraduate, Borys Grinchenko Kyiv University

Stylistic features of ballet performances of the second half of the twentieth century on the examples of Valery Kovtun's art

Purpose of Article. The object of the research aims to identify the stylistic features of performances in the history of ballet art of Ukraine in the second half of the twentieth century in examples of the works of Valery Kovtun. **Methodology** of research is to apply analytical, art, chronological methods that you can explore the features ballet master Valery Kovtun activities and organize a coherent picture reproduction choreographic culture of the second half of the twentieth century. **Scientific novelty** based on the generalization and systematization of the whole picture of the reproduction choreographic culture in the second half of the twentieth century; analysis of the literature of choreographic culture in cultural, art aspect; clarify obscure facts about the work of Valery Kovtun; identifying features activities Valery Kovtun ballet master in Opera and Ballet of Ukraine. **Conclusion.** The prosperity of Ukrainian ballet performance is associated with a harmonious combination of the traditions of the classical ballet school and the national scenic choreography. Actors' play of prominent artists of the Soviet ballet influenced the formation and establishment of the new performing style of the Ukrainian ballet. The mentioned aspect was a development period of Ukrainian music. Composers represented the issues of those days in their music. It was a time of secession from the artificial isolation of the Soviet art. The performing style of Valery Kovtun was affected by academic purity, sublimity and romantic mood. The basis of Valery Kovtun's choreographic works is classical dance. His staging was marked with large-scale, bright imagery, and polyphony of the choreographic thinking. Successive continuation of the best traditions of prominent choreographers and performers is a basis for today's success of the Ukrainian ballet theatre. The new generation of the Ukrainian artists and choreographers enrich as well as renew the achievements of the outstanding artists.

Key words: ballet art, ballet, ballet-master, style, choreography, school of classical dance.

Актуальність теми дослідження. Стилiстичнi особливостi балетних вистав другої половини ХХ столiття вiдiграють визначну роль в становленнi культурної парадигми епохи. При цьому необхідно зазначити що стилiстичнi особливостi не виникають та не iснують самi по собi, окремо вiд загального

культурно-історичного контексту. Виникаючи в процесі історичних змін, вони є певним відгуком на потреби суспільства, яке не тільки споживає продукти стилеутворення, а й виступає носієм та творцем стилю. У балетному мистецтві це являє собою перш за все особливість персонального мислення в контексті глобального. Це становить одну з найбільш дискусійних та важливих проблем сучасного мистецтвознавства, а саме роль та місце особистості у розвитку хореографічного мистецтва. Особливо це стосується українського мистецтва, бо певний час все українське розглядалося тільки як явище радянського та не мало активного самостійного наукового дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Розвиток балетного мистецтва в Україні ХХ століття досліджували вітчизняні мистецтвознавці М. Загайкевич, Ю. Станішевський І. Диченко, Н. Зубарева, Л. Тарасенко, В. Туркевич, М. Стефанович. Вагомий внесок у дослідження історії українського балету вніс Ю. Станішевський [4], який висвітлив у монографії не тільки історію розвитку українського балету, а й внесок провідних майстрів в музично-театральну національну культуру. Становлення Київського балетного театру досліджували М. Загайкевич, В. Туркевич, розвиток класичного танцю в Україні – П. Білаш, Н. Горбатова, Т. Павлюк, П. Чуприна, О. Шаповал та ін., Львівський театр опери і балету з мистецтвознавчого боку вивчали М. Загайкевич, Ю. Станішевський, А. Терещенко, О. Паламарчук, балетмейстерське мистецтво і становлення української сценічної хореографії у контексті розвитку європейської художньої культури першої третини ХХ століття висвітлював П. Білаш. У зазначених дослідженнях більше висвітлено історію та становлення балету. Натомість стилістичні особливості вистав другої половини ХХ століття недостатньо відображено в наукових дослідженнях. В умовах сучасного культуропростору неабиякої важливості набуває вивчення особливостей вистав та творчості мистецьких постатей.

Мета статті – розглянути творчість Валерія Ковтуна в контексті стилістичних особливостей балетних вистав другої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Важливим етапом розвитку українського музично-хореографічного мистецтва вважається період 60-80-х років ХХ століття. Цей період ознаменувався значною активністю композиторів у балетному жанрі. На сценах театрів України було поставлено ряд балетів, в яких було поєднано народну сценічну хореографію з класичною. Український балет активно розвиває національну тематику. Поступово з'явилася нова українська симфонічна балетна музика українських композиторів, яка вимагала створення відповідних танцювальних образів, певного емоційного та психологічного навантаження, що дозволяло заглиблено передавати всі протиріччя вистави. До таких вистав можна віднести першу постановку балету «Тіні забутих предків» (музика В. Кирейка), здійсненій на львівській сцені у постановці балетмейстером Т. Романовою, «Досвітні вогні» за творами Л. Українки на музику Л. Дичко, «Відьма» за творами Т. Г. Шевченка на музику В. Кирейка, «Каменярі» за творами І. Франка, «Лілея»

К. Данькевича, балетмейстер А. Шекера. Балет «Лілея» займає особливе місце в історії багатонаціонального радянського мистецтва. Хореографічна партитура балету, сценічне втілення цієї теми підкреслювало своєрідність балету, його народність та реалістичність [5, 120]. Наслідком цих процесів стало виникнення нової багатозначної танцювальної стилістики, що синтезувала в собі виразність класичного та народного українського танцю. Звертаючись до національної тематики, українські балетмейстери затверджують власний почерк у використанні традиційних танцювальних засобів народної музичної драматургії [4, 205].

Народний артист СРСР Валерій Ковтун, насамперед майстер класичного танцю, блискучий виконавець найскладніших партій. Танець Валерія Ковтуна відзначався надзвичайною легкістю та віртуозністю, стилістичною чистотою, благородством, поетичністю. Його романтичні герої Альберт, Зігфрід, Дезіре, Базіліо, Ромео та інші сценічні герої вражали глибиною і драматизмом почуттів.

У балетах П. Чайковського – це окрилений, натхнений мрійник Зігфрід з «Лебединого озера»; витончений і галантний Дезіре в «Сплячій красуні»; щирий і юний принц в «Лускунчику»; Вацлав у «Бахчисарайському фонтані» Б. Асаф'єва; благородний лицар Жан де-Брієн в «Раймонді» О. Глазунова. І один з найскладніших образів світової балетної класики – граф Альберт у балеті А. Адана «Жізель». У В. Ковтуна багато нагород: він – переможець фестивалю творчої молоді України, лауреат двох міжнародних конкурсів артистів балету – у Варні і в Москві, лауреат Міжнародного фестивалю молоді в Берліні. Найпереконливіший доказ його високої майстерності – головні партії майже в усіх балетних виставах класичної спадщини: «Лебедине озеро», «Лускунчик», «Лілея», «Шопеніана», «Спартак», «Лісова пісня» та інших.

У 1976 році він заявив про себе як балетмейстер, поставивши мініатюру на музику Баха – Гуно. Великий успіх мала його друга композиція – класичне па-де-де на музику Д. Обера. Разом з народною артисткою СРСР Тетяною Таякіною у зарубіжних поїздках, зокрема на фестивалі балетного мистецтва у Парижі, де український дует завоював вищі нагороди французької Академії танцю – премії імені Анни Павлової і Вацлава Ніжинського. Їхню балетну пару не випадково називали одними з найкращих цікавих дуетів Академічного театру опери і балету СРСР імені Т. Г. Шевченка [1]. Коли на сцені танцювали Тетяна Таякіна та Валерій Ковтун, глядача охоплювало особливе відчуття краси і гармонії: в їхньому виконанні партії Джульєтти і Ромео («Ромео і Джульєтта» С. Прокоф'єва), Жизель і Альберта («Жизель» А. Адана), Одета-Одиллія і Зігфріда («Лебедине озеро» П. Чайковського) завжди підкорювали глибиною образу, вмінням виразити поетичне, піднесене в своїх героях.

З їхнім мистецьким дуетом знайомі в Японії, Франції, Швеції, Норвегії, Данії, Голландії, Португалії, Австралії, Чехословаччині. Успіх Тетяни Таякіної та Валерія Ковтуна – це, насамперед, данина київській хореографічній школі, колективу театру [6]. Вони – вперше в історії українського балету стали зачинателями творчих

сольних концертів, де з великим успіхом продемонстрували виражальні можливості хореографії – як класичної, так і сучасної.

Найбільша постановка В. Ковтуна – «Спляча красуня» П. Чайковського – кілька років була включена до репертуар шевченківців. Крім того, було підготовлено молодим балетмейстером кілька концертних мініатюр для вихованців Київського хореографічного училища.

Вечір одноактних балетів, прем'єра якого відбулась у Державному академічному театрі опери і балету УРСР імені Т. Г. Шевченка, стала новою роботою Валерія Ковтуна як балетмейстера. У програмі концерту було представлено п'ять хореографічних композицій, дві з них оригінальні твори «Дует» і «Третя сюїта» (обидві – на музику П. Чайковського). Створюючи їх, Валерій Ковтун прагнув висловити думки, почуття, які хвилюють світ. Зокрема, «Третя сюїта» – це поетична балетна розповідь про прагнення людини до щастя, її пошуки прекрасного і в житті, і у власній душі. Значну частину своєї програми Валерій Ковтун відвів роботам майстрів балетного мистецтва. Деякі з них уперше були поставлені на київській сцені, як, наприклад, створений Маріусом Петіпа танцювальний фрагмент з опери А. Понк'єллі «Джоконда». Він користувався неабияким успіхом, але поступово зійшов зі сцени. Відновлюючи його, В. Ковтун зберіг художні та хореографічні властивості твору видатного майстра [3].

Уперше «Спляча красуня» була поставлена в Києві 1954 року. Зразком для нового сценічного втілення твору, здійсненого народним артистом СРСР Валерієм Ковтуном, стала вистава Великого театру Союзу РСР (балетмейстер-постановник Ю. Григорович). Балет «Спляча красуня» – це своєрідна поема в музиці і танці про здатність людини зберегти в собі нерозтраченими найкращі почуття. Таким створював свій балет М. Петіпа, так трактував його дещо пізніше хореограф Ф. Лопухов, а згодом – Ю. Григорович. Цю наскрізну ідею прагнув розкрити Валерій Ковтун як балетмейстер-постановник, його заслуга в тому, що у виставі переважав танець високої технічної довершеності.

Перша прем'єра балету «Сплячої красуні» у Петербурзі (1890 р.) стала видатною подією в історії музично-хореографічного мистецтва. Глядач інакше сприймає художні символи твору «Спляча красуня» – життєрадісний, світлий, святковий твір, де стверджується перемога життя над смертю, світлого над п'янкою, кохання й добра над чорною заздрістю та злом. Музика П. Чайковського наповнила казковий сюжет живими почуттями, внесла в нього риси реального життєвого конфлікту. Цьому сприяє й сама «мова» сучасного класичного балету, збагачена естетичним досвідом десятиліть. Так, танець фей, діамантів і металів нині в алегоричній формі розповідає про багатогранність світу природи. У першому акті, коли Аврора, вколотивши палець в'язальною спицею, засинає, – цей епізод у постановці Валерія Ковтуна супроводжується танцем феї Бузку, який ніби

стверджує, що прекрасне ніколи не вмирає. М'якофіолетові переливи світла посилюють саме таке смислове наповнення сцени [2].

На початку 80-х років нова київська вистава «Спляча красуня» змінила спектакль П. Гусєва. Досить точно відтворено було однойменну постановку Ю. Григоровича у Великому театрі, створену на основі класичної редакції М. Петіпа, стала вдалим балетмейстерським дебютом відомого українського танцівника Валерія Ковтуна. Зберігаючи основу московського спектаклю, на основі кращих класичних традицій класичного хореографічного академізму у постановці було втілено знахідки видатного хореографа сучасності й танцювальні шедеври М. Петіпа, разом з художником Я. Ніродом, було створено казково феєричний балет. В партії Аврори з успіхом виступила Т. Таякіна і Л. Сморгачова, в партії принца Дезіре – С. Лукін та В. Ковтун [3].

На початку 90-х років ХХ століття ускладнюється діяльність оперного балетного театру, що пов'язано з матеріальним станом. Частина артистів від'їжджає на захід. Зміни, які розпочалися в оперному театрі опери та балету імені Т. Шевченка пов'язані з приходом у колектив нового художнього керівника – народного артиста СРСР Валерія Ковтуна. Ковтун почав рішуче: з «Лебединого озера». Поява цієї назви в афіші Київського театру класичного балету викликала недовірливе здивування. В певному розумінні, то була прем'єра самого колективу, який щодо виконавства з'явився у якісно новому вигляді. Чудове враження справив грамотний дует юних солістів – Яна Гладких і Євген Кайгородов, котрі успішно дебютували в складних партіях Одетти-Одилії та Зігфріда. Валерій Ковтун організував роботу артистів так, що за 2-3 місяці в цілому трупа значно підвищила виконавський рівень. Відтак, відкрилася і більш широкі перспективи: уперше в своїй нелегкій біографії колектив узявся працювати над «повнометражним» балетом. Що стосується самої постановки, то вона стала подією не лише для Театру класичного балету, її високі художні якості незаперечні. У новій редакції «Лебединого озера» Валерію Ковтуну вдалося сповна передати красу й витонченість хореографії М. Петіпа і Л. Іванова, що особливо відзначалось хвилюючим романтизмом, глибоким трагедійним пафосом музики П. Чайковського. На відміну від багатьох інтерпретаторів цього балету Валерій Ковтун ішов не від класики, а до класики. Він не керувався честолюбним наміром «вдосконалити», «збагатити», «осучаснити», а прагнув гранично наблизити постановку до блискучого хореографічного оригіналу минулого століття [1].

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше предметом комплексного дослідження є творча спадщина Валерія Ковтуна у контексті розвитку українського балету другої половини ХХ століття.

Висновки. Розквіт українського балетного виконавства пов'язаний з гармонійним поєднанням традицій класичної школи та національної сценічної хореографії. Під впливом акторського мистецтва видатних митців радянського

балету формується та утверджується новий виконавський стиль українського балетного театру. Це був період розвитку української музики, композитори відображали актуальні проблеми сучасності, вихід із штучної ізоляції радянського мистецтва. Виконавський стиль Валерія Ковтуна позначався академічною чистотою, піднесеністю, романтичною настроєністю. В основі балетмейстерських робіт Валерія Ковтуна – класичний танець. Його постановки відзначалися масштабністю, яскравою образністю та поліфонічністю хореографічного мислення. Послідовне продовження кращих традицій видатних хореографів та виконавців – запорука сьогоденного успіху українського балетного театру. Нове покоління українських артистів та хореографів збагачують й оновлюють здобутки видатних майстрів.

Література

1. Варазацька М. Коштована краса шедевр / М.Варазацька // Театрально-концертний Київ. – 1989. – №20.
2. Косенко Ю. Казка про кохання / Ю. Косенко// Вечірній Київ. – 1980. – 26 вересня.
3. Кухарчук М. Наче казкове видіння / М. Кухарчук // Вечірній Київ. – 1983. – 6 травня.
4. Станишевский Ю. Украинский балетный театр: история и современность / Юрий Станишевский. – К.: Муз. Украина, 2008. – 411с.: ил.
5. Станішевський Ю. Національний академічний театр опери та балету України ім. Тараса Шевченка: історія і сучасність / Ю.О.Станішевський. – К.: Муз. Україна, 2002. – 735 с.
6. Чубук М. Одухотвоєння / М. Чубак // Київська правда. – 1977. – липня.

References

1. Varazatska, M.(1989). Expensive beauty masterpiece theater and concert. Kyiv, 20 [in Ukrainian].
2. Kosenko, Yu. (1980, September 26). Tale of Love. Evening Kyiv [in Ukrainian].
3. Kukharchuk, M. (1983, September 6). Like a fairytale visions. Evening Kyiv [in Ukrainian].
4. Stanyshevskyy, Yu. (2008). Ukrainian ballet theater, history and our time, [in Ukrainian].
5. Stanishevsky, Yu.(2002). National Academic Theater of Opera and Ballet of Ukraine. Shevchenko: History and Modernity [in Ukrainian].
6. Cubuk, M. (1977, July 6). Elevation. Kyiv true [in Ukrainian].